

Особливості проведення семантико-текстуальної експертизи у справах, пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених представниками злочинної спільноти

Світлана Долинківська

завідувач лабораторії лінгвістично-психологічних досліджень, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0162-4686>, e-mail: svitlana.dolynkivska@kndise.gov.ua

Діана Алдошина

судовий експерт відділу лінгвістичних досліджень мовлення, лабораторія лінгвістично-психологічних досліджень, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0008-6592-3558>, e-mail: diana.aldoshyina@kndise.gov.ua

Досліджено особливості мовленнєвої діяльності осіб, що належать до злочинної спільноти та вчинили правопорушення у місцях тимчасового позбавлення волі й за їх межами, а також здійснювали певний вплив на інших осіб у середовищі свого перебування. Запропоновано лінгвістичні індикатори комунікації, у якій задіяні представники злочинного світу, і здійснення ними впливу на інших учасників цієї спільноти, що підтверджують авторитет певної особи, її статус та лідерські якості.

Ключові слова: семантико-текстуальна експертиза; злочинна спільнота; злочинний вплив; суб'єкт злочинного та підвищеного злочинного впливу; кримінальний жаргон; арго.

Останніми роками зростає кількість звернень до експертних установ Міністерства юстиції України щодо проведення семантико-текстуальних експертиз, де предметом дослідження є особливості мовленнєвої діяльності представників злочинної спільноти та встановлення в ній мовних індикаторів, що свідчать про належність таких осіб до злочинного середовища, адже саме вербальні маркери належності до нього певного учасника спілкування дають змогу ідентифікувати його злочинний статус, визначити специфіку мовленнєвої поведінки, характерної для лідера злочинної спільноти, з'ясувати його статус у злочинній

ієрархії та встановлення і поширення впливу такою особою на інших учасників злочинної спільноти.

Теоретико-методологічною передумовою для проведення лінгвістичного дослідження щодо встановлення ознак злочинного впливу в мовленнєвій діяльності суб'єктів такого впливу є розкриття змісту понять «злочинний вплив», «суб'єкт підвищеного злочинного впливу», «суб'єкт злочинного впливу» і «злочинна спільнота».

Під злочинним впливом у ст. 255, 255-1, 255-3 Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) слід розуміти будь-які дії особи, яка завдяки авторитету, іншим особистим яко-

стям чи можливостям сприяє, спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності [1].

На підставі аналізу примітки 1 до ст. 255 КК України можна стверджувати, що *суб'єктами злочинного впливу* є особи, які (завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям) сприяють, спонукають, координують або здійснюють інший вплив на злочинну діяльність, організовують або безпосередньо здійснюють розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності. Як *суб'єктів злочинного впливу* законодавець визначає осіб, які у злочинній ієрархії мають статус «смотрящий», «положенець», «кримінальний авторитет», а як *суб'єктів підвищеного злочинного впливу* — осіб, які перебувають у статусі «вора в законі» і завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям здійснюють злочинний вплив і координують злочинну діяльність інших осіб, які здійснюють злочинний вплив. Окрім того, у ст. 255-3 до термінів «організована група» і «злочинна організація» додано поняття «*злочинна спільнота*», яка представлена як об'єднання двох чи більше злочинних організацій, стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб, яке має чітку структуру, розподіл ролей, може координувати діяльність інших груп і має на меті скоєння злочинів [1—4].

Оскільки однією з основних умов притягнення учасників злочинних

спільнот до кримінальної відповідальності є визнання їх суб'єктами злочину, перед судовим експертом у галузі семантико-текстуальної експертизи постає завдання встановити лінгвістичні ознаки, що свідчать про наявність у певної особи авторитету в кримінальній спільноті та здійснення нею такого впливу, але водночас не вийти за межі своєї компетенції.

У контексті тлумачення злочинного впливу *авторитет* слід розглядати як форму неформальної влади, що забезпечує домінування особи в межах кримінальної спільноти. Цей вплив може виражатися у наданні вказівок, санкціонуванні інших осіб, розподілі матеріальних благ, що надходять унаслідок злочинної діяльності [5].

Отже, лінгвістичне дослідження комунікативно-мовленнєвої діяльності щодо встановлення та поширення злочинного впливу потребує комплексного підходу, зокрема аналізу контексту, прагматики, соціокультурного й інших екстралінгвістичних чинників, а тому під час проведення дослідження експерт-лінгвіст аналізує розмови на наявність у мовленні комунікантів жаргону й висловлювань, що вербалізують ситуацію щодо належності їх до злочинної спільноти та здійснення ними злочинного впливу.

На підставі наведеного й наявної практики проведення такого виду досліджень експертами на лінгвістичному рівні встановлено сукупність ознак, які свідчать про наявність у мовленні певного учасника спілкування, зафіксованого в досліджуваних комунікативних актах, лінгвістичних ознак здійснення ним злочинного впливу,

що виявляються у висловлюваннях із семантикою категоричного спонукання (указівок, розпоряджень, вимог, настанов тощо) до виконання певних дій і доручень, які, відповідно до змісту розмов, суперечать чинному законодавству: «<...> пока я здесь ответчик, пацаны, вы знаете, каждый <...> должен внести свою лепту»; у висловлюваннях із семантикою настанов і повчань щодо дотримання злочинських правил (понять), а також розпоряджень (указівок, вимог) щодо призначення покарань за їх порушення: «<...> Ну я тебе расскажу как есть вот щас вот по понятиям воровским; <...> есть уклад по которому мы живём и по этому укладу оно все так чикает и брякает»; у висловлюваннях, зміст яких свідчить про участь певної особи (осіб) в організації та проведенні зустрічей (сходок) з метою реалізації функцій управління і координації діяльності представників злочинного середовища й вирішення конфліктів, які в ньому складаються: «<...> у нас тут был базарок, понял, когда был узкий круг, мы собирались, ну чисто кто при делах»; у висловлюваннях, зміст яких містить інформацію щодо участі певної особи (осіб) у зборі й розподілі грошових, майнових та інших внесків загального грошового фонду представників злочинного середовища: «Этот миллион лежит, а 5 месяцев собирают другие деньги, щас за 5 месяцев новый миллион соберется...», а також у висловлюваннях стверджувального характеру, виражених у мовленнєвих конструкціях, за допомогою яких

мовець прямо й імпліцитно характеризує та репрезентує себе як особу, що має більш високий злочинний статус порівняно з іншими учасниками спілкування й у неформальній стратифікаційній системі кримінального середовища виконує певні обов'язки та функції: «<...> я смотрю за этим хозяйством»; «Я этот вопрос тебе решу — два пальца об асфальт» та може впливати на ситуації і події, які в ньому відбуваються, має змогу вирішувати проблемні питання, пов'язані із системою правоохоронних органів, і залучати інших осіб до виконання необхідних для нього дій: «Я могу это все кароче прикратить одним телефонным звонком»; «Да брат, может надо содействие какое-то, давай, я тоже мусоров подшевелю».

Для підтвердження або спростування інформації про те, що особа, щодо якої поставлені питання в постанові, здійснює злочинний вплив, зокрема координує злочинну діяльність інших осіб, перебуває у статусі суб'єкта злочинного чи підвищеного злочинного впливу, а отже, має більш високий соціально-рольовий статус, аніж інші учасники комунікації, експерти аналізують також мовленнєві дії інших комунікантів задля встановлення наявності / відсутності в них висловлювань, зміст яких свідчить про те, що вони визнають злочинний статус такої особи, уживаючи до того ж відповідні мовні засоби, а саме: висловлювання, зміст яких виражає семантику шанобливого ставлення та згоди виконувати адресовані їм указівки, вимоги, розпорядження

й доручення, висловлені цією особою, а також вербально підтверджене розуміння можливості покарання в разі невиконання відповідних директив, і висловлювання, спрямовані такій особі, що виражають семантику прохання посприяти у вирішенні проблемних ситуацій або в організації особистої зустрічі із впливовими людьми зі сфери кримінального світу задля їх вирішення.

Кримінальний жаргон охоплює лексику, що позначає різні аспекти життя злочинців та ієрархію злочинного світу, і є основним індикатором належності мовця до злочинної спільноти. Для встановлення наявності в особи певного статусу потрібно брати до уваги слова, які є компонентами мови аргю й уживаються для найменування предметів, ознак, дій, що пов'язані зі злочинною діяльністю, побутом у місцях тимчасового позбавлення волі та є складниками мовлення представників кримінальної субкультури.

Отже, лінгвістичну ідентифікацію фактів щодо встановлення та поширення злочинного впливу й наявності певного злочинного статусу варто реалізовувати на основі мовленнєвої діяльності особи, яка цікавить слідство, та інших учасників спілкування, зокрема, аналізу об'єктивного змісту досліджуваних розмов і семантики вжитих у них комунікантами соціаль-

них діалектів — кримінальних жаргонізмів і лексики аргю.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 13.11.2025).
2. Вознюк А. А., Дудоров О. О., Чернявський С. С. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 Кримінального кодексу України): науково-практичний коментар. Київ, 2021. 130 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23924> (дата звернення: 10.10.2025).
3. Нікітін А. Щодо визначення поняття «злочинний вплив» у Кримінальному кодексі України. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2020. Т. 6. С. 46—56. DOI: 10.18523/2617-2607.2020.6.46-56 (дата звернення: 10.10.2025).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою : Закон України від 04.06.2020 р. № 671-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-20#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
5. Околіт О. Суб'єкти злочинного впливу в контексті кримінально-правової кваліфікації: поняття, ознаки, види. *Протидія діяльності організованих злочинних об'єднань в Україні* : зб. наук. пр. / уклад.: А. Вознюк, О. Копан ; передм. Р. Сербина, А. Рубеля. Київ, 2025. С. 266—291. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6e8e3965-d87c-4545-9295-243dd823b15a/content> (дата звернення: 10.10.2025).